

RS Global
Journals

Scholarly Publisher
RS Global Sp. z O.O.
ISNI: 0000 0004 8495 2390

Dolna 17, Warsaw, Poland 00-773
Tel: +48 226 0 227 03
Email: editorial_office@rsglobal.pl

JOURNAL	International Journal of Innovative Technologies in Social Science
p-ISSN	2544-9338
e-ISSN	2544-9435
PUBLISHER	RS Global Sp. z O.O., Poland
ARTICLE TITLE	ІНДИВІДУАЛЬНО ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РІВНІВ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ
AUTHOR(S)	Кириленко Таїса Сергіївна, Чанчиков Ілля Костянтинович
ARTICLE INFO	Kyrylenko T. S., Chanchykov I. K. (2020) Individual Psychological Features of the Levels of Hardiness of the Individuality. International Journal of Innovative Technologies in Social Science. 7(28). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30122020/7294
DOI	https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30122020/7294
RECEIVED	26 October 2020
ACCEPTED	12 December 2020
PUBLISHED	17 December 2020
LICENSE	 This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License .

© The author(s) 2020. This publication is an open access article.

ІНДИВІДУАЛЬНО ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РІВНІВ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Кириленко Таїса Сергіївна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9079-9722>

Чанчиков Ілля Костянтинович, аспірант факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4023-8622>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30122020/7294

ARTICLE INFO

Received 26 October 2020

Accepted 12 December 2020

Published 17 December 2020

KEYWORDS

hardiness, personality, integral individuality, willpower, temperament, character traits, emotional sphere of self – composition, cluster analysis, analysis of variance.

ABSTRACT

The article is devoted to the study of hardiness as a systemic concept and to expand the understanding of the features of individual manifestations of personality vitality. The concept of hardiness, developed by S. Muddy, includes three parameters: inclusion, control, risk-taking. In our study, individual manifestations of the vitality of the individual were identified by the characteristics of willpower, temperament, character traits, emotional sphere and self-esteem. The study is based on the concept of personality as an integral individual V.S. Merlin. In concept personality has certain levels: individual properties, individual mental properties, personal properties and the general level of integral individuality. According to these levels, individual personality traits were selected to determine the manifestations of hardiness. On the basis of cluster and analysis of variance, three levels of vitality are distinguished and individual personality traits are found accordingly. The obtained data allowed to describe the individual features of hardiness personalities: type of temperament, willpower, features of the emotional sphere, self-attitude and the most developed positive character traits.

Citation: Kyrylenko T. S., Chanchykov I. K. (2020) Individual Psychological Features of the Levels of Hardiness of the Individuality. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 7(28). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30122020/7294

Copyright: © 2020 Kyrylenko T. S., Chanchykov I. K. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Постановка проблеми. Вивчення життєстійкості в працях як зарубіжних так і вітчизняних вчених пов'язується з такими поняттями як стресостійкість, подолання життєвих криз, тощо. Класичне визначення життєстійкості, її складових та характеристик представлено в роботах С. Мадді. Він виділяє три складових життєстійкості: включеність, контроль, прийняття ризику. Саме вони, з точки зору С. Мадді визначають здатність людини справлятися з життєвими труднощами та активно проживати життя.

Проте на нашу думку, як компоненти, так і характеристики життєстійкості можуть бути розширені, що може визначати певні типологічні прояви життєстійкості особистості. Це може сприяти більш ефективному використанню концепції життєстійкості у тренінгах та психотерапевтичній роботі.

Аналіз останніх джерел і публікацій. На сьогодні, в роботах психологів зазначається не лише розуміння життєстійкості, а й пропонується необхідність системного розгляду та вчинкового підходу. Наприклад, за Л. Александровою (Александрова Л.А., 2005) життєстійкість лежить в основі самореалізації та адаптації особистості. Це здатність яка дозволяє проявляти стійкість у житті та не збитися з правильного шляху.

А. Фомина (Фомінова А.Н., 2012) розширює поняття життєстійкості зазначаючи, що обсяг поняття життєстійкість складають: психологічний феномен, ресурс, особистісна

властивість, інтегральна здатність, риса особистості, психологічна властивість, динамічний процес, інтегральне особистісне утворення. Також А. Фомінова відзначає важливість системного розгляду життєстійкості, яке складається з психофізіологічного, соціально-психологічного та особистісно-смыслового рівнів психіки людини, які проявляються в певних ситуаціях як єдиний комплекс, що сприяє саморегуляції та адаптації особистості до нових умов.

Життєстійкість проявляється в індивідуальних особливостях і у вчинках особистості. На думку Т. Титаренко (Титаренко Т. М., 2009), життєстійкість «проступає» у таких індивідуальних особливостях, рисах характеру, як: активність, цілеспрямованість, сміливість, загартованість, витримка тощо. Т. Титаренко зауважує, що особистісна життєстійкість проявляється у вчинках, які свідомо здійснюються на основі вчасно зроблених життєвих виборів. Згідно із Т. Титаренко, слабка, нерішуча, інфантильна людина ніколи не буде здатною до справжніх самостійних вчинків, що якісно змінюють її життя. У появі розладів суттєвим чинником є не стільки сила впливу травмуючого чинника на психіку людини, скільки її психологічна пружність, тобто здатність подолати цю травму та повернутися до попереднього образу життя.

В працях Вібе (Wiebe D.J. 1991) досліджувалось життєстійкість і здатність подолання стресу. Досліджувані з високими показниками життєстійкості продемонстрували фрустраційну толерантність та реагували на складні завдання більш позитивно чим досліджувані з низькою життєстійкістю.

Олреде і Сміт (Allred K.D. & Smith T.W., 1989) досліджували людей з різним рівнем життєстійкості та їх реакцією на загрозу. Вони припускали, що особи з високою життєстійкістю є більш стійкими до стресу, завдяки своєму адаптивному когнітивному стилю і наявності зниженого рівня фізіологічного збудження. Оцінювалися когнітивні і фізіологічні реакції чоловіків з високим і низьким ступенем вираженості якості життєстійкості на завдання з високим і низьким ступенем загрози. Як і передбачалося, досліджувані з високим ступенем вираженості життєстійкості давали більше позитивних самозвітів і менше негативних, ніж ті, хто мав низький рівень життєстійкості в умовах високого рівня загрози.

Водночас, в дослідженнях відзначається недостатня узгодженість в характеристиках життєстійкості та недостатня увага до індивідуальних проявів життєстійкості особистості.

Мета статті. Виявити та описати індивідуальні особливості вираженості життєстійкості особистості.

Виклад основного матеріалу. Дане дослідження спирається на концепцію В.С. Мерліна про інтегральну індивідуальність. Особистість, на думку В.С. Мерліна має ієрархічну інтегральну структуру, у якій усі рівні взаємопов'язані. В.С. Мерлін виділив такі рівні:

- систему індивідуальних властивостей організму, її підсистемами є: а) біохімічні, б) загальносоматичні, в) нейродинамічні властивості;
- систему індивідуальних психічних властивостей організму, підсистемами якої виступають: а) психодинамічні властивості, б) психічні властивості особистості;
- систему соціально-психологічних індивідуальних властивостей; до її підсистем відносяться соціальні ролі: а) в соціальній групі, б) в соціально-історичних спільнотах.

Індивідуальні особливості, які були вибрані для вимірювання, відібрані відповідно до рівнів особистості, які виділяв В.С. Мерлін.

На рівні індивідуальних властивостей досліджувався темперамент за допомогою «Особистісного опитувальника Айзенка».

На рівні індивідуальних психічних властивостей досліджувалась емоційна сфера за допомогою методики «Шкала диференційних емоцій» К. Ізарда та сила волі за допомогою тесту «Самооцінки сили волі» М.М. Обозова.

На особистісному рівні досліджувались риси характеру та цінності за допомогою методики «Цінності у дії» (VIA: Values in actions).

І на рівні інтегральної індивідуальності досліджувалось самоствавлення за допомогою «Опитувальника самоствавлення» В.В. Століна та С.Р. Пантелеєва.

Життєстійкість досліджувалась за допомогою тесту життєстійкості (Д.О. Леонт'єв, Е.І. Расказова).

У дослідженні взяло участь 147 досліджуваних. З них 29 чоловіків і 118 жінок. По віку: до 20 років – 4, 21-40 – 103, 41-60 – 38 та старше 61 року – 2 досліджуваних.

Далі досліджувані були розподілені за рівнем життєстійкості за допомогою кластерного аналізу, методу К-середніх. Він дозволив виділити фіксовану кількість груп – 3: з низьким, середнім та високим рівнем життєстійкості.

Отримані результати представлені в наступних таблицях

Таблиця 1. Середні показники параметрів життєстійкості кожного кластера

	Кластер		
	1	2	3
Включеність	39,13	18,52	28,66
Контроль	33,89	16,24	27,29
Прийняття ризику	18,47	9,48	13,82

Як бачимо з таблиці 1, 1 кластер – досліджувані з високими показниками життєстійкості, 2 кластер – досліджувані з низькими показниками і 3 кластер – досліджувані з середніми показниками життєстійкості.

Після проведення дисперсійного аналізу трьох компонентів життєстійкості, ми виявили, що всі три параметри життєстійкості у кластерах значимо відрізняються один від одного. Це значить, що рішення про виділення трьох кластерів було доцільним.

Таблиця 2. Кількість досліджуваних у кластерах

Кластер	Кількість
1	53
2	29
3	65
Всього	147

З таблиці 2 видно, що найбільше учасників з середнім рівнем життєстійкості, найменше – з низьким рівнем. Також достатня кількість учасників з високим рівнем життєстійкості.

За результатами дослідження темпераменту з використання однофакторного дисперсійного аналізу, ми отримали статистично значимий результат ($p < 0,01$). Тому можемо інтерпретувати отримані дані.

Таблиця 3. Середні показники темпераменту по групам

	Висока життєстійкість	Середня життєстійкість	Низька життєстійкість
Екстраверсія	14,58	11,72	9,68
Нейротизм	11,58	14,35	16,31

Загалом всі групи розрізняються за рівнем вираженості проявів темпераменту.

Група з високою життєстійкістю має більші показники екстраверсії ($M=14,58$) та менші показники нейротизму ($M=11,58$). Досліджувані цієї групи мають переважно сангвінічний характер, тобто вони активні, позитивні, діяльнісні та готові працювати.

Група з середніми показниками життєстійкості має менші значення екстраверсії ($M=11,72$) і більші показники нейротизму ($M=14,35$). До цієї групи входять представники всіх чотирьох темпераментів: як сангвініки і флегматики, так холерики та меланхоліки. Головне вони відзначаються нижчою активністю та меншою стабільністю емоційної сфери.

Група з низькою життєстійкістю має найнижчий показник екстраверсії ($M=9,68$) і найбільші показники нейротизму ($M=16,31$). В цю групу досліджуваних будуть входити більше людей з меланхолічним та холеричним темпераментом. Також досліджувані цієї групи відзначаються емоційністю та імпульсивністю.

За результатами дослідження емоційної сфери з використання однофакторного дисперсійного аналізу, ми отримали статистично незначимий результат по показнику «Індекс позитивних емоцій» ($p > 0,05$), тому цей показник далі не аналізується. Інші два показники мають статистично значимий результат ($p < 0,05$).

Таблиця 4. Середні показники емоційної сфери по групам

	Висока життєстійкість	Середня життєстійкість	Низька життєстійкість
Індекс негативних емоцій	20,83	23,01	27,65
Індекс тривожних розладів	16,09	19,06	23,58

Група з високими показниками життєстійкості має менші середні показники індексу негативних емоцій ($M=20,83$) і менші показники індексу тривожних розладів ($M=16,09$).

Група з середньою життєстійкістю має більші показники індексу негативних емоцій (M=23,01) і більші показники індексу тривожних розладів (M=19,06).

Група з низькими показниками життєстійкості має найбільші показники індексу негативних емоцій (M=27,65) і найбільші показники індексу тривожних розладів (M=23,58).

За результатами дослідження сили волі з використання однофакторного дисперсійного аналізу, ми отримали статистично значимий результат ($p < 0,01$).

Таблиця 5. Середні показники сили волі по групах

	Висока життєстійкість	Середня життєстійкість	Низька життєстійкість
Сила волі	21,07	19,53	17,48

Група з високою життєстійкістю має найбільші показники сили волі (M=21,07).

Група з середньою життєстійкістю має менші значення сили волі (M=19,53).

Група з низькою життєстійкістю має найнижчий показник сили волі (M=17,48).

За результатами дослідження самоставлення з використання однофакторного дисперсійного аналізу, ми отримали статистично значимий результат по всім показникам ($p < 0,05$).

Таблиця 6. Середні показники самоставлення по групах

	Висока життєстійкість	Середня життєстійкість	Низька життєстійкість
Глобальне самоставлення S	89,4	77,74	48,49
Самоповага	85,19	68,31	31,86
Аутосимпатія	76,33	62,67	50,31
Очікуване відношення від інших	67,85	57,94	35,08

Група з високими показниками життєстійкості має найбільші показники позитивного самоставлення, як шкала глобального самоставлення S (M=89,4), так і самоповага (M=85,19), і аутосимпатія (M=76,33) знаходяться на високому рівні. Тобто відношення до себе досліджуваних цієї групи дуже позитивне. Також відзначаються високі показники очікуваного відношення від інших (M=67,85).

Група з середньою життєстійкістю має більш середні показники самоставлення S (M=89,4), самоповаги (M=85,19), і аутосимпатії (M=76,33). Загалом це позитивне самоставлення, але воно нижче чим у першій групі.

Група з низькою життєстійкістю має низькі показники самоставлення: самоставлення S (M=48,49), самоповага (M=31,86), аутосимпатія (M=50,31). Очікуване відношення від інших також знаходиться на низькому рівні (M=35,08).

За результатами дослідження рис характеру з використання однофакторного дисперсійного аналізу, ми отримали статистично незначимий результат ($p > 0,05$) по показникам «Чесність», «Обачливість», «Скромність», «Розуміння прекрасного» тому ці показники далі не аналізуються. Інші показники мають статистично значимий результат ($p < 0,05$).

Таблиця 7. Середні показники позитивних рис характеру по групах

	Висока життєстійкість	Середня життєстійкість	Низька життєстійкість
Креативність	38,22	34,93	32,06
Любов до пізнання	41,88	37,63	33,55
Допитливість	42,33	38,46	33,34
Відкритість новому досвіду	40,83	38,87	36,24
Усвідомлення перспективи	39,01	36,67	34,03
Хоробрість	36,88	34,89	31,58
Наполегливість	37,00	34,40	27,96
Ентузіазм	38,98	35,84	29,79
Соціальний інтелект	39,94	36,09	34,00
Доброзичливість	40,41	38,01	35,55
Любов	37,18	35,95	31,65
Об'єктивність і справедливість	38,20	37,69	34,82
Лідерство	36,62	35,40	32,24
Громадянськість та кооперація	34,32	34,27	25,86
Здатність пробачати проступки	32,13	33,18	29,93
Саморегуляція	34,13	32,90	27,62
Вдячність	40,15	38,44	34,75
Надія та оптимізм	39,45	37,26	30,00
Почуття гумору	39,94	37,41	32,51
Духовність	34,22	32,84	26,65

Найбільше пов'язаними із життєстійкістю виявились такі риси як допитливість, любов до пізнання, відкритість новому досвіду та вдячність. Ці риси набрали найбільше балів у кожній групі з різними рівнями життєстійкості. Допитливість, любов до пізнання, відкритість новому досвіду – входять до складу універсальної цінності «Мудрість», що є показником когнітивних можливостей людини, які виявляються у її активному прагненні до здобування знань і їх застосування у професійній діяльності. Саме рівень вираженості цієї цінності у різних групах з різною життєстійкістю, набрав більше всього балів.

Найменше набирали балів такі риси як здатність пробачати проступки та духовність.

У групі з високою життєстійкістю спостерігаються високі показники «Допитливості» (M=41,88), «Любові до пізнання» (M=42,33), «Відкритість новому досвіду» (M=40,83), а також такої позитивної риси особистості як «Вдячність» (M=40,15).

У групі з середніми показниками життєстійкості такі риси характеру як «Допитливість» (M=38,46), «Любов до пізнання» (M=37,63), «Відкритість новому досвіду» (M=38,87), та «Вдячність» (M=38,44) мають середні значення.

Група з низькою життєстійкістю має низькі показники «Допитливості» (M=33,34), «Любові до пізнання» (M=33,55), «Відкритість новому досвіду» (M=36,24) та позитивної риси «Вдячність» (M=30,00).

Таким чином, кластерний аналіз результатів дозволив нам виділити три групи з різним рівнем життєстійкості.

Група з високим рівнем життєстійкості характеризується:

- вираженою екстраверсія і низьким рівнем нейротизму (сангвініки, флегматики);
- сильною волею;
- низькі показники рівню негативних емоцій та розладів;
- високим рівнем позитивного самоствавлення та самоінтересу;
- розвиненими позитивними рисами, особливо такими як допитливість, любов до пізнання, відкритість новому досвіду та вдячність.

Група із середнім рівнем життєстійкості характеризується:

- менш вираженою екстраверсія і середнім рівнем нейротизму (флегматики, холерики, меланхоліки);
- менш сильною волею;
- більш помітними показниками рівня негативних емоцій та тривожних розладів;
- достатньо високим рівнем позитивного самоствавлення та самоінтересу;
- розвиненими позитивними рисами характеру.

Група з дефіцитом життєстійкості характеризується:

- слабо вираженою екстраверсією і високим рівнем нейротизму (меланхоліки, холерики);
- середнім рівнем сили волі;
- достатньо високими показниками негативних емоцій та тривожних розладів;
- низьким рівнем самоствавлення та самоінтересу;
- слабо розвиненими позитивними рисами характеру.

Узагальнюючи отримані результати, слід відмітити, що високий рівень життєстійкості можна розглядати як позитивно-діяльнісний її прояв за темпераментом, низькою тривожністю, високою силою волі, позитивного самоствавлення та високою вираженістю позитивних рис характеру: допитливості, любові до пізнання, відкритості, вдячності.

Середній рівень життєстійкості проявляється в низькій стабільності, виразній тривожності, невисокій силі волі, проте в позитивному самоствавленні і позитивних цінностях, як рисах характеру.

Низький рівень життєстійкості проявляється в імпульсивності, високій тривожності, у відсутності сили волі, невираженому самоствавленні, хоча також з проявами позитивних рис характеру.

Висновки. На основі кластерного та дисперсійного аналізу виокремлено три рівні вираженості життєстійкості особистості: високий середній, низький.

На кожному рівні життєстійкість представлено особливості темпераменту, тривожності, сили волі, самоствавлення, позитивних цінностей особистості, які можуть розглядатись собою як прояви типових форм життєстійкості особистості: позитивно-діялісна форма з високим рівнем життєстійкості; низько стабільна, тривожна форма з середнім рівнем життєстійкості, та імпульсивно-тривожна форма прояву життєстійкості особистості при низькому рівні її вираженості.

Перспективу дослідження вбачаємо у побудові окремих профілів життєстійкості з конкретними показниками з метою розробки психологічних програм зростання життєстійкості особистості.

REFERENCES

1. Aleksandrova, L. A. (2005). K osmysleniiu poniatia "zhiznestoikost lichnosti" v kontekste problematiki psikhologii sposobnostei. In *Psikhologiya sposobnostei: Sovremennoe sostoianie i perspektivy issledovaniia* (pp. 16-21). [To understanding the concept of "personality hardiness" in the context of the problematics of psychology of abilities. *The Psychology of Ability: Current State and Research Prospects: Proceedings of a Scientific Conference on Memory V. N. Druzhinin*], IP RAN, 19–20 sentiabria 2005 g. Moskva: Institut psikhologii RAN, 2005. С. 16–22.
2. Tytarenko, T. M., & Larina, T. O. (2009). *Zhyttiistiikist osobystosti: sotsialna neobkhdnist ta bezpeka. [Personality hardiness: social need and safety]* / T. M. Tytarenko, T. O. Larina. — K.: Marych, 2009. — 76 s.
3. Fominova, A. N. (2012). *Zhiznestoikost lichnosti: monografiia*. MPGU, Prometei. Moskva. [Personality hardiness]. URL: <http://www.fpp-mpsu.ru/uploads/all/all-h5bSrV5uy1.pdf>
4. Wiebe, D. J. (1991). Hardiness and stress moderation: A test of proposed mechanisms. *Journal of personality and social psychology*, 60(1), 89.
5. Allred, K. D., & Smith, T. W. (1989). The hardy personality: Cognitive and physiological responses to evaluative threat. *Journal of personality and social psychology*, 56(2), 257.